

SOUVENIRS VAN IJSTOCHTEN OVER DE ZUIDERZEE UIT VROEGERE TIJDEN.

Ofschoon wij in de laatste vijftien jaren stellig harde winters hebben gehad, wordt er toch altijd nog gesproken over ouderwetse winters, alsof het vroeger pas je ware was. Of er voorheen gemiddeld meer ijs is geweest, weet ik niet, maar wel is het zeker, dat uit vroegere eeuwen jaren bekend zijn, waarin een abnormaal strenge vorst is opgetreden, zó hevig, dat de Zuiderzee - toen nog zout - dicht vroom en men vanuit de Friese kust Enkhuizen over ijs kon bereiken, ja zelfs strekten die tochten zich uit tot Amsterdam.

Bij het volbrengen van zo'n tocht naar de overkant, was het de gewoonte een souvenir te kopen, meestal van zilver, waarop door een inscriptie, een gedicht of een afbeelding, de reis werd gememooreerd. Van deze ijstochten zijn een aantal souvenirs bewaard gebleven. Op de tentoonstelling „De Friese Ijssport in de loop der tijden”, in de winter van 1938 op 1939 in het Fries Museum te Leeuwarden gehouden, was een belangwekkende verzameling bijeengebracht. Later zijn er nog meer exemplaren bekend geworden.

Wij zien dan dat vooral in de jaren 1674, 1684, 1709, 1712, 1716, 1740, 1763, 1803, 1805, 1818, 1823, 1838 en 1855 een zeer strenge vorst heeft geheerst in deze gewesten.

Daar deze voorwerpen zo zeer met de Zuiderzee in verband staan en de gedichten en gravingen vaak zo aardig zijn, laten wij hier een zoveel mogelijk volledige lijst volgen, welke door de Heer E. J. Penning, amanuensis van het Fries Museum en ondergetekende is samengesteld.

1674

Zilveren lepel, waarop: „Gebraght over ijs met sleed en paart van Enckhuysen tot Stavoren den 12 Maart DR 1674 door W.F.K.-R.I.”
22 Maart

Merk: Enkhuizen.

1684

Zilveren lepel, waarop: „1684, Den 1 Febr. heb ik I.M. Met Paerd en -slee op Vlieland geweest alsoo ter gedagtenisse mijn vrou G.I. dese Lepel tot Welcomtuys vereert.”

Zilveren lepel, waarop: „F. Sloterdijck en Huysvrouw Van Vlielant Bragt met Pard en Slee op Lichtmisdag dees lepel mee. Ao. 1684 2 feb.”

Merk: Amsterdam.

Zilveren mosterdpot, waarop: „Den 30 Januarius 1684 is dese/ mosterpot met peerd en sleet | gehaalt van Amsterdam | De mosterpot spreekt:

„Het groene schuimend pekelsplas
is nu door kil en kou als glas
Maar wert bebeent van 't moedigh ras
Dit maackt mij van den Amstel los
Onlangs gesplitst door snelle kielen
Onbruickbaar voor Nephthunus wielen
en 't snorren van getuimde sleden
en dienstbaar aan de vriese seden.“

1709

Zilveren lepel, waarop: „Van Enkhuisen gehaelt met Sleet
en paerd den 7 February 1907 P.B.

Merk: Enkhuisen.

1712

Ovaal koperen tabaksdoos, waarop een Ijsgezicht voor een haven en: „1709. Ter Gedagtenis van de Ongemeene Harde Winter In 't Jaar 1712. Aanmerkt Hoe In Dit Jaar Met Karr En Paard En Sleeden Veel Menschen Om plaasier Op Zee bij Harleng (Harlingen) Reden.“

1716

Zilveren étui, waarop: Klaas Hinloopen heeft met Peert en Sleet dit van Enkhuisen gehaalt den 21 Janu. 1716.“

Merk: Amsterdam.

Zilveren trekpot, waarop: „Dirk Hinloopen heeft met Peert en Sleet dit van Enkhuisen gehaalt den 21 Janu. 1716“.

Merk: Haarlem.

Zilveren pepermuntdoosje met wapenschild en: „Over see gehaalt met de ijssleden den 20. Janu. 1716, G. J. v. Elcoma.“

Merk: Amsterdam.

1740

Zilveren lepel, waarop een paard en arreslede en: „1740 Den 26 Feb. Doe ik na Enkhuisen Ree Over Zee met mijn Eigen Paard en Sleet. A.R.“

Merk: Enkhuisen.

118

Zilveren lepel, waarop:

„Dees silver Lepel is gekogt
En van Enkhuisen meebrogt
Ter Gedagtenis dat men reeden
Met seer veele Paard en Sleeden
Na Enkhuisen over de Zee
En ik met mijn dogter mee.
Den 20 Februarij 1740
Hero de Jager en Antie de Jager.”

Op de steel een arreslede.

Merk: Enkhuisen.

Zilveren lepel, waarop: „Y. O. F. over de Suijsee met peerd
en slee gereden na Enckhuisen 27 Feb. 1740.”

Zilveren lepel, waarop: „Johannes Eelties. 25 Febr. 1740.
's morgens van Wolsum met peerd en slee over de zee naar
Enckhuijsen gereden 's avonds weer thuis.”

Zilveren inktstelletje, waarop een arreslede en:

„Sijne Algra van Sanders
1740 Den 28 Februarij
Doen ik was 11 Jaaren 17 Daagen
Reed ik met veel Behaagen
met mijn vader en moeder met paard en slee
van Bolswart na Enkhuijsen over de see
wij konden doe bemerken
Gods Groote Wonder Werken”.

Merk: Amsterdam.

Zilveren arreslede met paardje (kinderspeelgoed). waarop:
„Workum den 25 Febr. 1740 Doe reed men over see Met
paerd en slee Doe nam ik dit gedagtnis mee”.

Zilveren bonbonmandje, waarop: „1740 den 25 Feb op Zee
van Enk. gehaalt met de slee door BB.”

Merk: Amsterdam.

1763

Zilveren snuifdoosje, waarop:

„ter Gedagtenis dat men Reeden
met seer veel Paard en Sleeden
na Enkhuisen over de Zee
en ik en Anske Scheltis mee
den 18 Januarij 1763. I.A.”

Zilveren snuifdoosje, waarop: „Met schaatsen over Zee van Enkhuijsen gehaald den 19 Januari 1763 door G.M.N.”
Verder voorstellingen van schaatsenrijders, een ar, prikslee en ijstentje.

Zilveren melkkannetje, waarop: „Ao. 1763 den 19 Januarij Is Jelle Wildschut. 's morgens te 7 uur op schaatsen, van Harlingen Gereeden, was 's Avonds te 7 uur te Amsterdam, heeft dit te Enkhuijsen Gekogt, en is wederom Over de Zuiderzee op Stavoren naar Huis Gereden.”

Borstel met zilveren greep, waarop:

„Ik die wel Eer Gewoon was mijn schip te varen
Op 's werels woeste See Int midden van de Baaren
Reed met mijn dopter Eens o wonder op de See
Tot na Enkhuijsen Toe, met mijn Eygen Paard En Slee
alwaar dees Beesems Plaat, met meerder silwer Dingen
Te Saam door mij Gekogt mijn vrou te huis deedt Bringen
Hijlke Jansz (Kingma) mit Trijntie En Bottie Hijlkes
Anno 1763 den 29 Janu”.

Zilveren lepel, waarop arreslede en: „Den 21 Janua 1763 dese Lepel van Amsterd. Over Ijs gehaald In geselschap van Sjoert Hannema 16 Personen en 7 Paarden slæden.”

Merk: Amsterdam.

Zilveren tabakspot met: „ik ben mee Genomen Van Enkhuijsen over Zee En ben aan d' Vriesse Wal gekomen De $\frac{17^m}{20^d}$ met peerd en slee Door Nanne Jouwerts en Foekjen Pekama 1763.

Merk: Amsterdam.

Zilveren suikertafeltje, waarop: „Van Enkhuijsen Gehaelt op schaatsen over Zee den 29 Jan. 1763 F.I.”

Merk: Haarlem.

Zilveren mesheft, waarop: „1763 18 Januarij gereden over see, bragt ik dit heffie mee J.H.”

Zilveren lepel, waarop: „Ik Tjalling Gongrijp ben int jaar 1763, 20 Januarij met een geselschap Sneker burgers op een dag over Stavoren na Enkhuisen op schaatsen geweest.”

Zilveren lepel, waarop: „Ik Gosse Meintes Joustra ben den 20 Januarij 1763 op schaatsen na Enkhuisen geweest en dit aldaar gekogt”.

Zilveren beugel met tas, waarop: den 21 Januarij 1763 is deze beugel gehaald met Peerd en Sleed van Enkhuizen over zee A.S."

Koorddanser van zilver (kinderspeelgoed), waarop:

„Dit heb ik tot een gedagt
Mijn Frou te welkom tuys gebragt
Doe ik over zee met schaatsen ras
Van Makkum na Enkhuizen was
Geschied den 28 Januari 1763
Door mij Pier Westerbaen."

Merk: Haarlem.

Gestampt zilveren doosje, waarop: „W.P. van Enkhuyze Gehaelt Over Zee met paart en Slee op den 25 Januarij 1763".

Merk: Amsterdam.

Zilveren vork, waarop: „den 23 Januari 1763 door Meindert Igrams met schaatsen van Enkhuizen gehaald."

1803

Zilveren peperbus, waarop: „Op den 10 Maart 1803 door C. L. van Beyma op het ijs op de Zuiderzee voor Harlingen besteld aan F. Lieuwma en door dezen gemaakt.

Merk: Harlingen.

Zilveren lodderijndoosje, waarop: „Gekogt op 't Ijs buiten de Haven van Harlingen den 8 Maart 1803. Anna Westra."

Zes kurken met zilver beslag, waarop achtereenvolgens:
„L. Spannenburg - gekogt - op 't ijs - op Zee - Den 9 - Maart 1803."

Zilveren knipbeugel, waarop aan de binnenzijde: „Dit is mij door mijn vader op het sterk zeeijs buiten Harlingen present gedaan d. 9 Maart 1803. J. Hannema."

Zilveren doosje, waarop: „Op zee gekogt den 10 Maart 1803. S. Vellinga".

Merk: Harlingen.

1805

Zilveren lodderijndoosje, waarop: „Harlingen 10 Maart 1805 ter gedagtenis op zee gekocht".

1818

Zilveren lepel, waarop: „Van het ys der woeste zee Bracht moeder mij dees lepel mee. Workum 12 Febuuari 1818 Hendrikje Boersma."

1823

Zilveren pijpedop, waarop: „Op de Zee gekogt bij Harlingen den 18 Jan. i. 1823.”

1838

Zilveren vorkje, waarop: „Gekocht op de Zuiderzee buiten de Haven van Harlingen voor Htelke Prins de Jong door J de Jong den 28 Janij 1838.”

Porseleinen beker, waarop: „Den 15 de Februarij 1838 is Jacomina Louisa Fokke Huisvrouw van Douwe Hayes Van der Werf op Schaatsen van Stavoren naar Enkhuizen Geweest”.

Zilveren lepel, waarop: „S. E. Schoonbergen is Geboren den 19 Nov. 1837. Gekocht op Zee den 28 Jan. 1838”.

Zilveren lepel, waarop: „Gekocht op het ijs voor de haven van Harlingen op den 26 January 1838 voor en met Sybrand J. Hoekstra. Geboren den 17 October 1832.”

Zilveren lepel, waarop: „Gekocht op het ijs voor de haven van Harlingen op den 26 January 1838 voor en met Freerk J. Hoekstra. Geboren den 2 Juny 1832.

1855

Zilveren lepeltje, waarop: „Gekogt, op zee 19 Febr. 1855.”

Wij zien uit deze lijst, dat de Friezen Enkhuizen veelal uitverkoren hadden als doelwit voor hun tochten; omgekeerd weten wij niet of de Westfriezen zich op een gelijke wijze hebben thuisgevoeld op dit traject. Misschien dat er in Enkhuizen een verzameling is samen te stellen van Friese Ijssouvenirs.

Dr. A. Wassenbergh.

Litteratuur:

Gids voor de bezoekers der Historische Tentoonstelling van Friesland. Leeuwarden 1877.

Catalogus der tentoonstelling van Antieke goud- en zilverwerken in het Fries Museum te Leeuwarden. 1927.

Gestencilde catalogus der tentoonstelling „De Friese Ijssport in de loop der tijden”. Fries Museum Leeuwarden 1938/39.

Catalogus der Historische tentoonstelling „Oud Harlingen in het Licht” 1954.

Edelmetaal (vakblad gewijd aan de belangen van de edelmetaalnijverheid en bondel) 1950 Nrs. 1 en 4.

Vollenhove. Aquarel van S. J. Bouma

Lemmer, Tekening van S. J. Bouma

